

Diktaren och korset

KRITIKERN Donat O'Donnell, irländare och katolik, har i *Maria Cross* (Oxford University Press, 5 dollar) sökt klarlägga "fantasi-mönstren hos en grupp moderna katolska författare". Maria Cross, det är den kvinnliga huvudpersonen i Mauriacs "Le désert de l'amour"; hennes namn ger associationer till jungfrumodern och Kristi kors. Bland de författare som behandlas är Mauriac, Bernanos, Graham Greene, Evelyn Waugh och Paul Claudel, för att först nämna de i Sverige välkända; här till kommer irländaren Seán O'Faoláin (född 1900) samt två sedan årtionden döda fransmän, Charles Péguy och Léon Bloy, föga lästa hos oss, och, vad Bloy beträffar, även i Frankrike. Framställningen av de skilda författarna är högst olikformig, vilket antagligen sammanhänger med att flera av essierna förut publicerats i tidskrifter. Mauriac tecknas i helfigur, med analyser av de viktigare romanerna och en biografisk skiss; i fråga om Graham Greene nöjer sig O'Donnell med en ingående undersökning av "The heart of the matter"; Péguy presenteras huvudsakligen av den stora dikten "Ève", Claudel av de viktigaste dramerna. Bokens slutkapitel ger en resumé och ett försök till syntes.

Det är en särskilt i detaljerna briljant bok, djärv, sinnrik, överlägset intelligent. O'Donnell konstruerar medvetet och våldsamt, politiskt, psykoanalytiskt, rent språkmässigt, och inte sällan är man övertygad om att han har totalt och reservationslöst orätt. Men hans vildheter har inte bara den något trista förtjänsten att de eggar till motsägelse, de ger perspektiv och stoff för spekulation, de är dikter vid sidan av diktanalyserna. Här skall inte något försök göras att referera framställningen av författarna eller dikten, det skulle bli alltför långt eller alltför torftigt. Jag skall blott söka att fixera huvudtankarna, särskilt de samlande synpunkterna i slutkapitlet.

*

Från början bör fastslås att O'Donnell är försvarare av tron likaväl som kritiker — fast det kan betvivlas att han är medveten om hur starkt det apologetiska draget är. Försvaret av tron går på två linjer, båda i grunden helt pragmatiska. Katolicismen är de behandlade diktarnas språk

Charles Péguy.

eller mytologi eller vad man nu vill kalla det, och just dessa dikter presenteras som företrädare för den väsentliga problematiken i vår kultur. Detta är den centrala försvarslinjen; hela diktanalysen syftar till eller i varje fall resulterar i denna slutsats. Den andra försvarslinjen, mera antydd än utbyggd, är den ordnarna, att våra grundläggande värderingar är religiöst bestämda och inte kan upprätthållas utan den religiösa sanktionen. Här kunde Dostojevskijs ord ha använts som motto: "Om Gud inte finns, är allting tillåtet."

De åtta katolska författarna har enligt O'Donnell en rad tendenser eller mönster gemensamma; den katolska läran eller de katolska symbolerna blir på en gång medel att uttrycka dessa tendenser och stimulansen bakom tendenserna. De känner sig vara i landsförvisning; de är främmande i den moderna världen. "Det är den kvävda förlorade känslan att ha gått vilse i århundradet som ett litet barn i en återvändsgränd." Det är skilda hemland som de saknar: medan Bloy och Péguy drömmar om medeltid och korståg, längtar O'Faoláin tillbaka till de irländska upprorens heroism, och Mauriac och Waugh har sitt fäste i en borgerlig värld före anfrättningen och upplösningen. Det drag i samtiden som främst gör dem alla till rädda främlingar är rationalismen. Direkt uttrycker de inte detta; de är kanske inte medvetna om saken, de har kanske klart för sig att den katolska thomismen dekreterar förnufts-

mässighet och fördömer antiintellektualism. Men fruktan för en rationalism som skall slå ned eller disciplinera fantasin, som skall göra människorna till robotar, inspirerar deras hyllningar till syndaren, helgonet, den på en gång jordbundna och mystiska människan, ängesten, våldet och dunklet. Den jakobinske katoliken Péguy krävde en ny terror: "Nationalkonventets politik är Jaurès på en bödelskärra och en trumvirvel för att dränka denna starka röst." "Trumvirveln i all deras våltalighet avser att kväva en starkare röst som de fruktar skulle ha alltför stor makt över dem själva", skriver O'Donnell; "det är förnufts egen röst."

Står då inte de katolska författarna nära de antiintellektualistiska strömningarna i modern politik, fascismen och nazismen? O'Donnell diskuterar i korthet den frågan. Särskilt hos Péguy, Claudel, Bernanos och Waugh finner han beröringspunkter med fascismen; det bör dock erinras om att medan Claudel tog parti för Franco och Pétain, gick Bernanos den motsatta vägen. Nationalsocialismen anser O'Donnell i grunden vara främmande för alla dessa författare; den hade, hävdar han, en visserligen förvriden "modern och framstegsvänlig tendens" med sin strävan "att forma en värld för övermänniskor" och representerade alltså en olust inför samtiden av helt annan art än den katolska elitens.

Men känslan av landsförvisning är framför allt byggd på längtan tillbaka till moderlivet och barndomen. Denna längtan dominerar alla dessa författare, såsom O'Donnell genom subtila resonemang söker bevisa: Bloy, som identifierade de kvinnliga könsorganen och paradiset (man kan tillägga både Paradise lost och Paradise regained), Mauriac, med sin ständigt framträdande, incestuöst färgade bundenhet vid modern, Greene, som i Scobies gestalt vill åter-

inna barndomens egocentricitet och oansvarighet. I skilda variationer av ett och samma mönster blir konflikten mellan moders- och barndomslängtan och den jordiska kärleken den avgörande hos dessa författare — och här kommer korset och allt vad det betyder in som en eggande och förlösande symbol. En av dessa variationer, tillämplig på Mauriac, Claudel och Bloy, beskrives på ungefär följande sätt: Mannen — O'Donnell och hans författare ser kvinnan främst som objekt — är fastnaglad vid sin mor. När han söker bryta sig lös och vill finna "paradiset" hos en annan kvinna blir han medveten om sin korsfästning. Mannen är den korsfäste, kvinnan korset. Känslan av lidande och bestraffning fortsätter intill döden, och döden blir den efterlängtade frälsningen från en olöslig konflikt. I den katolska läran finns de symboler som förgyller, de dogmer som rättfärdigar, Kristi kors är lidandet, jungfrumodern är allas moder, näden ger frälsning liksom döden, i de troendes samfund nås samhörigheten med andra lidande.

Detta är dunkelt; jag kan försäkra att det är dunkelt även hos O'Donnell. Det väsentliga är hans försök att på skilda vägar bevisa katolicismens värde för diktare, dess förmåga att — för att bruka ett ord av Bernanos — råda bot på "hjärtats arbetslöshet". "En sant katolsk diktares styrka som diktare är att han tar dikten i dess högsta syftning på allvar. Han kan tro att den ger tillräde till en övernaturlig värld, därför att han tror på en övernaturlig värld; och vidare

Paul Claudel.

kan han smälta samman sin tros stora symboler och sina privata symbolsystem i en poesi som är på en gång personlig och allmän, emotionell och andlig." Till allt detta duger inte protestantismen, "som är död nedanför midjan, som döjer korset, vägrar Guds moder tillbedjan, inte känns vid de heligas samfund och lägger tonvikten snarare på det förnuftiga än på det mystiska". Protestantismen antydes vara en pedant som inte förstår människans rikedom, som vill forma surrogat-änglar i stället för syndare och helgon.

Endast på en central punkt skall denna tankegång diskuteras. Vad innebär egentligen den katolska tro, den tro på det övernaturliga, som framställs som grundvalen för det hela? Utan tvivel ett principiellt godtagande av kyrkans dogmer, man är benägen att säga ett ointressant och oreflekterat godtagande. Kan det vara något annat då Mauriac förklarar sig tro på jungfru Marias himmelfärd, så snart kyrkan fastslagit dogmen? Har inte en tro av denna art mist all konkretion, all karaktär av försant-hällande, är den mera än ett begär efter mystik och metafysik i förening med en rituell disciplin? Och det diktarens engagemang varom O'Donnell talar; är inte det utmärkande för detta en skytteltrafik mellan de ord som genom vår tradition blivit laddade och symboliska och de trosföreställningar som skulle ge täckning men som diktaren inte längre tror på? Har inte ord som Gud, evigt liv, nåd, försoning övergått till nästan rena symbolord — eller möjligen urvattnats till sådant som att Gud är det godas idé, eller det eviga livet materiens förstörbarhet — med blott en liten doft kvar av den ursprungliga precisa

meningen? Det är slående att dessa författare blott någon enda gång släpper lös övernaturliga krafter i sina romaner och att intrycket då blir barockt — såsom då Mauriac, om också så att säga i skymundan, låter en elak gubbe bli frälst genom förböner av ett barnbarn, då Greene begagnar Rose som ett offer för att frälsa Teresa i "Det sista rummet", eller då samme Greene i "The end of the affair" låter Gud uppträda som ordnare av sammanträffanden och botare av utslag i ansiktet. Det är inte förvånande att dessa författare, trots kyrkan, är antiintellektualister, är rädda för och fientliga mot förnuftet; de kan bevara sin "tro" blott om den insveps i en skyddande oklarhet, blott om den i ordinär mening upphör att vara tro.

En utmärkt forskare, Bernhard Groethuysen, publicerade för ett tiotal år sedan en undersökning över den religiösa trons utveckling i Frankrike under 1700-talet. Han visade genom referat av predikningar och uppbyggelseskrifter hur tron börjat förlora all konkretion: Gud förvandlades småningom från en belönande och straffande överperson till en avlägsen skapare och en garant för rationella resonemang — man kunde nästan lika väl tala om den yttersta orsaken eller alltings upphov eller naturens lag. Så var det bland bildat folk, även bland bildade präster; självfallet såg dessa upplysta med nöje att populasen fortsatte att tända ljus för helgonen och att i Gud se en konungarnas konung. Vi blir ständigt påmind om att utvecklingen gått vidare på den linjen. När man frågar om innebörden av en dogm svaras med en mer eller mindre invecklad symbolism, som vill förmåla det mystiska och det rimliga, men i regel uppnår blott det suddiga. Och å andra sidan har vi tendensen att hos var och en som brukar de gamla explosiva orden, som förkunnar sin längtan och sin skräck i det enda språk som finns att tillgå, spåra en religiös, en i mera egentlig mening troende. Så får prästernas döende dogmer en med glädje mottagen förstärkning i ångestdiktarnas rop — det är sannerligen en ohelig allians.

HERBERT TINGSTEN

Engl. s. Tid. 22/11-30/12